

Ovidiu MARIAN-IONESCU
Școala Gimnazială „Sfântul Vasile”, Ploiești

VASILE LOVINESCU,
A GREAT INITIATE

Theoretical
article

Keywords

Vasile Lovinescu
Initiation
René Guénon
Tradition
Islam

JEL Classification

Y50

Abstract

The duty of giving the national culture a generous project, for the first time released from the pressure of extraculture, belongs to the interwar generation. There is a real esoteric generation, under the name of René Guénon, its legitimate representative being Vasile Lovinescu. He is an intellectual on his continuous way to initiation. His approach to Islam, to sufism, does not mean the fact that he abandoned the orthodox religion, but represents a pursuit of a transcendent unity of all religions. Vasile Lovinescu is a landmark of Romanian spirituality of the last century, a personality that still waits for being acknowledged.

Rolul jucat de familia Lovineștilor în cultura română este unul excepțional. Deși o cercetare monografică închinată acestei remarcabile familii de cărturari nu ar fi lipsită de interes, ne oprim asupra unuia dintre Lovinești, Vasile Lovinescu, în cazul căruia lumina adevăratei recunoașteri nu a pătruns toate ungherele.

Despre Lala Lovinescu au scris „îndrăgostit” cei ce i-au fost aproape și care s-au constituit în discipolii lui Guénon, în linia marelui maestru Vasile Lovinescu. De la suprema recunoaștere – **unicitatea lui Vasile Lovinescu** –, la dezamăgirea că locul scriitorului în conștiința lumii noastre culturale nu este cel mai meritat - **un veșnic marginal** – hermeneutica avându-l ca subiect pe Vasile Lovinescu este departe de a-i conferi acestui mare inițiat recunoașterea meritată. Într-o luptă neobosită cu decadența și indiferența lumii moderne, Vasile Lovinescu se definește ca un mare maestru al Tradiției guénoniene, asumându-și modest un plan secund.

Se adresează unei „**inteligentsii**”, creează o școală. dă sens unor grupuri de intelectuali aflați pe drumul cunoașterii metafizice către metanoia. Pentru Vasile Lovinescu, două sunt căile de transmitere a Tradiției guénoniene: **prin inițiați și prin intelectuali în duh**, cu toții conștienți că „nu avem **îndatorire mai înaltă decât aceea de a fi râvnitori la cele mai înalte și de a gândi cu mintea Domnului Hristos**”.

Într-un articol publicat în „Vreamea”, în anul 1935, sub titlul „Inițiatul, om nou și om veșnic”, Vasile Lovinescu definește acest om nou, **inițiatul**, ca „un Fenix care se poate identifica organic, fizic, spiritual cu primordialul, printr-o contopire a personalității cu ce se poate numi divinitatea, dar nu în sensul religios al cuvântului, ci în acela transcendent, metafizic.” Acest crez l-a urmărit întreaga viață pe Vasile Lovinescu, văzută acum, din perspectivă actuală, ca o neîncetată căutare a inițierii.

Nașterea statului român în al doilea deceniu al secolului al XX-lea constituie, pentru generația de intelectuali ai epocii, un imens privilegiu – acela de a construi cu armele spiritului tiparul cultural al României Mari: o provocare fabuloasă pentru o spiritualitate în lupta afirmării în spațiul european. Este pentru prima oară în istoria fărâmițată a culturii noastre, când istoria îi ia de pe umeri sarcina copleșitoare a extraculturalității, de prea multe ori mișcându-se în logica dureroasă a lui Sisif. Întregirea teritorială odată înfăptuită, generației intebelice nu-i revenea altceva decât să adune într-un proiect generos, păstrând diversitatea, dar urmărind atent unitatea, energiile creatoare, o căutare de sens într-un noian de sensuri. „Poate că tocmai acest fapt a produs nevoia unui imperativ cu bătaie în absolut, strict cultural. Și ce poate fi mai „ambitios” – metafizic vorbind – decât Absolutul

realizat prin cunoașterea ezoterică?” (Tolcea, 2012, p. 37).

Pe de altă parte, contextul spiritual european de la început de secol găsea „o gândire [...] ce părea epuizată, atât din lipsa unui orizont metafizic real, cât și un asalt al mișcărilor neospiritualiste (spiritism), teozofism, ocultism, etc.) (Mutti, 2003, p. 5), care-i subestimau credibilitatea”.

Deceniul al IV-lea, mai precis intervalul cuprins între 1934 și 1938, găsește, după mărturisirea lui Ieronim Șerbu, cuprinsă în volumul „Vitrina cu amintiri”, **o generație ezoterică** aflată sub semnul lui René Guénon, ale cărui idei se răspândiseră cu atâta forță în mediul intelectual încât România putea fi considerată „țara cea mai guénonistă din lume”, conform lui Claudio Mutti (Mutti, 2003, p. 6).

În opinia cercetătorului italian, patru sunt gânditorii tradiționali de prim plan din cultura românească, constituind patru mari direcții de căutare spirituală: Mircea Eliade, Vasile Lovinescu, Marcel (Mihail) Avramescu și Mihai (Mustafa) Vâlsan, cu observația că Vasile Lovinescu rămâne „cel care a intrat efectiv pe calea deschisă de René Guénon” (Mutti, 2003, p. 7).

Amintind despre categorii și categorisiri, ni se pare interesant să aducem în discuție (și) opinia lui Marcel Tolcea, care distinge (Tolcea, 2012, p. 37) „două lecțiuni guénoniene distincte”. „Cred însă că, în ceea ce privește cultura română, se pot distinge două lecțiuni guénoniene distincte. Pe de o parte, una pur doctrinară, reprezentată de Marcel (Mihail) Avramescu, Michel (Mihai) Vâlsan, Vintilă Horia, André Scrima și, parțial, Eliade, iar pe de alta, una de tip recuperativ, cu accent pe o hermeneutică revanșardă, așa cum fac Vasile Lovinescu și, din nou, Eliade. De altfel, cred că acest fapt explică ceva mai în profunzime și de ce aceștia din urmă au aderat la Mișcarea Legionară.”

Asupra sintagmei „hermeneutică revanșardă” ar fi de discutat, tot așa cum verbul „a adera”, cel puțin în cazul lui Vasile Lovinescu, pare grăbit ales. Nu aici și nu acum vom polemiza cu distinsul Marcel Tolcea. Putem însă opina că, pentru cel amintit, Vasile Lovinescu nu este tocmai un hermeneut exemplar: „Aș fi putut opta pentru unul sau altul, [dintre scriitorii români care se pretează unei abordări de tip ezoteric/ocult – nota noastră –], însă ceea ce m-a oprit a fost sentimentul unei anume hermeneutici hazardate, lipsite de precauții, exagerat speculative și adesea gratuite, toate acestea în absența datului doctrinar, cam de felul celei practicate, prea adesea, de Vasile Lovinescu” (Tolcea, 2012, p. 27). Cu toată rezerva sa, Tolcea socotește că „afinitățile guénoniene ale intelectualilor români – y compris Vasile Lovinescu – ar trebui căutate acolo unde metafizica

gânditorului francez se desparte de spiritualitatea creștină a Occidentului, pentru a se integra unei tentative a ceea ce Schuon a numit «unitatea transcendentă a religiilor». Sau de subliniere a unui imemorialism de factură orientală [...]. Important este doar faptul că – în termeni colectivi – spiritualitatea românească, prin datele ei precreștine – **creștinismul cosmic** de care vorbea Eliade – participă la acest presupus corpus spiritual revelat, de extracție divină [...]. Pentru ezoteriști, inițierea are ca finalitate esențială tocmai depășirea condiției umane și a oricărei stări condiționate, pentru a obține suprema identificare, adică deificarea umanului” (Tolcea, 2012, p. 38).

Pentru demersul nostru, afirmațiile lui Marcel Tolcea sunt extrem de utile, cu atât mai mult cu cât își găsesc un punct de sprijin în opinia consistentă a lui Eliade din „Insula lui Euthanasius”: „Dacă Occidentul trebuia apărat, apoi în nici un caz nu trebuia apărat împotriva Orientului. Nu de acolo izvorau confuziile spirituale și patosul «antitraditionalist»”.

Dacă **sincronismul** lui Vasile Lovinescu este unul de natura evidenței, considerăm binevenită o abordare a demersului său ezoteric/cultural din perspectivă diacronică, dintr-un unghi relativ nou al abordării critice, nu întotdeauna generos cu cel aflat în umbra ilustrului său unchi. Vom face un necesar apel la ideile cuprinse în Introducerea cărții lui Claudio Mutti, deja amintită în demersul nostru. Pentru Mutti, receptarea lui Guénon în România trebuie pusă în legătură cu „înfrâurirea unui curent tradițional foarte puternic după Primul Război Mondial” (Mihăescu, 1977, p. 15). În completare, Mutti consideră că trebuie luat în calcul **Urgrund-ul** tradițional al românilor, invocat pentru a explica „modul în care a putut acest popor să îndeplinească un destin de misiune culturală în secolele trecute” (Birtz, 1995, p. 10).

„Situat la răscrucea dintre Orient și Occident, dintre Europa nordică și Marea Mediterană, într-o regiune căreia Vasile Lovinescu (alias Geticus) i-a subliniat caracterul «crucial» în raport cu migrațiile din cea mai îndepărtată antichitate, poporul român a manifestat o vocație specială în a-și asuma un rol de mediator cultural și creator de sinteze. De altfel, tocmai în sinteză își are originea acest popor: aceea care a avut loc în urma întâlnirii Romei cu Dacia” (Mutti, 2003, p. 23).

Apartenența noastră la religia creștin-ortodoxă ne-a integrat în lumea bizantină, în timp ce conștiința identității de limbă a potențat sentimentul apartenenței la lumea latinității. Românii, aflați la granița dintre Occidentul latin și Orientul bizantin, au constituit un popor de frontieră și în raport cu alte realități etnice și culturale (înainte de toate, amintim contactele strânse cu lumea slavă). „Au avut, apoi, o

considerabilă importanță raporturile cu Islamul. Vasile Lovinescu obișnuia să califice ca **speciale** relațiile care au existat între Principatele Române și Imperiul Otoman, în timp ce discipolii săi evocau raporturile stabilite **«între capi ai spiritualității românești și maeștri musulmani pentru a activa ezoterismul conținut în ambele tradiții»** (Stanca, 1997, p. 140).

La marginile teritoriului românesc, afirmă Claudio Mutti, „găsim prezența unor importante centre spirituale islamice. Notabilă este apariția unui asemenea centru, în Dobrogea, în urma sosirii în regiune a dervișului Sarī Saltīk, apostolul beктаși par excellence al Rumeliei”. „Figura lui Sarī Saltīk, care ar fi fost discipol, împreună cu alții, al lui Haçī Bektaş, ce este, practic, una dintre acele figuri cu semnificative incerte care au fost absorbite de tradiția beктаși – iar apoi folosite ca punte între cele două religii – grație înclinării sale de a asimila caracteristicile cele mai populare ale sfințeniei **în stil creștin**, care exact în Dobrogea a avut o relevanță specială” (Rota, 1987, p. 190-199).

Nicolae Iorga a demonstrat în „Bizanț după Bizanț”, **rolul hegemon** jucat de Țara Românească și de Moldova, până la Tiflis, în Antiohia, la Cairo, adică „asupra unora dintre cele mai importante comunități creștine din aria islamică” (Mutti, 2003, p. 24). Pe de altă parte, conform lui H. Dj. Sirunī Hasmetlu, aflăm că autoritățile Islamului otoman îi indicau pe Domnii români ca **model pentru capii poporului lui Mesia, exemplu în calitate de primii în cadrul poporului lui Cristos**” (Sirunī, 1942).

În ceea ce Arnold Toynbee numea „Roma musulmană a turcilor”, care a constituit, după Iorga, „ultima ipostază a Romei”, tradiția Constantinopolului creștin a continuat să trăiască grație acestor principii români. Mai mult, în opinia părintelui Ioan Buga (1998, p. 138), care dezvoltă o referire la **Le roi du monde** și la analiza guénoniană a raportului dintre autoritatea spirituală și puterea temporală, citând cazul lealității păstrate de Biserica Ortodoxă față de Imperiul Otoman în România, afirmă că „procedând astfel, Biserica Ortodoxă a reușit ca, împreună și sub Imperiul Otoman, să creeze în Balcani, o unitate politică foarte stabilă și o spiritualitate unitară, univers rotund care s-a fărâmițat tragic îndată ce s-a ieșit de sub stăpânirea politică a Imperiului Otoman” (Buga, 1998).

Din toată această perspectivă a secolelor, nu avem a ne minuna de gesturile lui Frithjof Schuon, care, propunându-și împânzirea continentului cu grupurile spirituale, care, practic, ar fi format o rețea paralelă cu religia creștină, a încredințat unui român – Mihai Vâlsan – funcția de **muqaddim** pentru Franța, iar altui român, lui Vasile Lovinescu, o funcție similară pentru Balcani.

Vasile Lovinescu a fost un spirit aflat într-o permanentă căutare. Pe urmele lui Guénon, care făcea o netă separație între religie și ezoterism, Lovinescu, fără a neglija mântuirea oferită de religie, caută constant, cu înfrigurare, eliberarea de la capătul inițierii efective. Paradoxul face ca un inițiat de înălțimea căutărilor sale să aibă parte de o critică care lucrează – vai! – cu instrumente non-inițiatice. De aici, poate, neînțelegerea sa deplină...

„Dar poate cea mai mare dificultate, care persistă și astăzi, pare să fie insuficiența, dacă nu chiar greșita înțelegere a trăirii inițiatice, inițierea fiind luată în genere ca o informare într-un domeniu și nu drept ceea ce este într-adevăr: intrarea pe o cale spirituală cvasi-secretă, cu transmiterea unei influențe spirituale neîntrerupte și cu realizarea rituală a unor trepte de existență supraindividuală, putând merge până la identificarea cu Principiul transcendent al manifestării” (Scrima, 1996).

În căutarea unei inițieri isihaste, pe Muntele Athos, în 1935, Vasile Lovinescu suferă un eșec motivat. „Isihasmul este parte integrantă a ortodoxiei, încă de la Sinodul de la Constantinopol, din 1351, când Grigorie Palama a fost canonizat. Miezul isihasmului – socotit de romano-catolici erezie – îl constituie teognozia, conlocuirea Cuvântului divin în om. Teognozia este fenomenul luminii dumnezeiești increate pe care experiența mistică ne-o arată de la înfățișarea ei lăuntrică ascunsă, până la strălucirea exterioară: cea din nimburile sfinților părinți, lumina thaborică sau cea a Învierii. Conform unei omelii a lui Grigorie Palama, această lumină sau Slavă a lui Dumnezeu este energia în care Dumnezeu se află în întregime prezent, iar vederea sa constituie o adevărată contemplare „față către față”, fiind „taina zilei a opta” și starea desăvârșită a îndumnezeirii” (Tolcea, 2012, p.40).

O notă adițională din „Mitul sfășiat” al lui Vasile Lovinescu pune accentul pe ceea ce separă confesiunea ortodoxă de cea catolică. „Se știe importanța muntelui Thabor în tradițiile cele mai tainice ale creștinismului. Pe Thabor s-a schimbat la față Iisus Hristos, lângă dânsul apărând Moise și Ilie. Lumina care-l înconjură a fost numită lumina thaborică în esoterismul creștin, și dobândirea ei o căutau isihăștii. O dispută celebră s-a ridicat între ortodocși și catolici, aceștia din urmă declarând lumina thaborică drept creată, pe când ortodocșii o socotesc necreată. Nu e o ceartă de cuvinte, căci în isihasm obținerea luminii thaborice este sinonimă cu *Theosis*, Divinizarea, pe când în gândirea catolică, acel ce practică rugăciunea minții, până la termenul ei, tot creatură rămâne.” (Tolcea, 2012, 39-40)

Pentru a-și realiza obiectivul, Vasile Lovinescu „ar trebui să rămână acolo și să intre într-o mănăstire; dar, la vremea respectivă, acest lucru nu este posibil pentru cine nu are cetățenie

greacă, așa încât este constrâns să renunțe”. „Dar poate această inaccesibilitate a isihasmului era datorată și structurii personale a lui Vasile Lovinescu, care nu avea înclinații monahale, în înțelesul obișnuit al cuvântului.” (Mutti, 2003, p. 64-65) Vasile Lovinescu primește inițierea în sufism, la sfatul lui Guénon. Pregătit de Titus Bruckhardt la Basilea, pe 10 martie 1936, intră în Islam cu numele Abd el-Qâder. Pe 13 martie, la Amiens, este inițiat în Ordinul alawit (at-tarîqah al alawiyah) de Fritjof Schuon. Nu devine musulman, cum opinează sec Marcel Tolcea (Tolcea, 2012, p. 88). Rămâne același credincios-creștin, același spirit răscolitor al înaltului, un continuator al Tradiției (ulte descrieri referitoare la „rugăciunea inimii” prezintă, de altfel, analogii uimitoare cu fragmente din texte islamice care ilustrează **dhikr Allah**). Pentru cultura românească, Vasile Lovinescu este mai mult decât s-a spus, mult mai mult.

El este puntea de legătură cu secole trecute și mărturisitorul „în duh” al Tradiției românești. Cu toate excesele și, uneori, lipsa de metodă, a creat o generație, a făcut școală.

De ce a scris atât de mult Vasile Lovinescu s-a întrebat Ștefan Borbely. „Dacă semnele – spun textele sufite vechi – sunt doar expresii exterioare unui arabesc divin [...]; dacă [...] epuizându-se ciclul evoluției exterioare, al manifestării de sine, într-un târziu Universul se va contopi din nou cu Realul, refăcând unitatea, e limpede că inițiatul poate grăbi această unire. O poate face **scriind**, creând, altfel spus, un alfabet spiritual pe măsura alfabetarului cosmic din care, rupând literă cu literă, Dumnezeu a trimis cuvintele în lume” (Borbely, 1995).

Într-un recent studio publicat în Contributors/ 21 septembrie/ 2015, Gabriel Liiceanu, pe urmele maestrului său, Noica, vorbește despre „**sase dereglări contemporane**” într-un Occident considerat ca „singura civilizație din istorie care a fost aptă nu numai să se căiască în marginea crimelor făcute, dar și singura aptă să se sinucidă, atacându-și, prin ideologii, premisele nașterii sale.”

Această **tentație suicidară a Occidentului** are drept una din cauze **Subminarea Tradiției. Dereglarea în raport cu timpul. Evacuarea trecutului**. Citându-l pe Alexandru Dragomir (2004), Liiceanu accentuează asupra ideii de **cultură a repudierii**, văzută ca „o întrerupere aberantă a stabilității obișnuite, o eliminare prostească și vinovată din viața oamenilor a **acelei fețe blânde și molcome a timpului** (Dragomir, 2004). Sau, după exprimarea memorabilă a lui Ortega y Gasset, „o călcare în picioare a dreptului fundamental al omului – dreptul la continuitate”.

Din pricina tuturor acestora, dar și pentru toate acestea, Vasile Lovinescu este un reper al

spiritualității românești a secolului trecut, o personalitate care își așteaptă, încă, recunoașterea.

Și ca să înlăturăm afirmațiile grăbite și nedrepte ale celor care îl acuzau pe Vasile Lovinescu de trecere la Islam, amintim, la final, portretul excepțional pe care i-l face părintele Antonie Plămădeală lui Vasile Lovinescu, dovadă că spiritele înalte nu se împiedică de granițe vizibile doar de pe pământ:

„Pe Vasile Lovinescu l-am cunoscut la începutul anilor 50, când își petrecea o bună parte din timp la Fălticeni, oraș, printre alții, și al Lovineștilor. Îi plăcea drumeția. Întovărășit doar de un baston găsit pe cale, deși cam cum se nimerea, venea pe jos până unde mă aflam, fie la Râșca lui Petru Rareș, fie la Slatina lui Lăpușeanu, și distanțele nu erau chiar de ici-colea (25-35 km), mai ales pentru unul ca dânsul, pentru care spațiul era înainte de toate interior. [...] Cred că și natura o vedea cu totul altfel de ochi decât o văd oamenii obișnuiți. Extazele lui erau intelectuale [...] format solid – unii ziceau că tot atât de solid deformat – de o cultură pe cât de întinsă pe atât și de adâncă, el căuta în toate și în totul semnificații ascunse, de care se bucura singur și era fericit. [...] Ne plimbam adesea pe marginea lacului de la Râșca, la marginea pădurii, sau pe aleea cu brazi de la Slatina și el întreba mereu. Era tot o întrebare în permanentă desfășurare. [...] Fiind eu tânăr teolog, mă ademenea în domeniul meu și tatona cu ușoară discreție și cunoștințele mele din alte religii. Nu știa că eram la curent cu alunecările lui orientale, cu – se pare – chiar trecerea lui la islamism, cu simpatiile lui pentru René Guénon, și nici eu nu mă arătam a le ști pe toate. [...] Teologii l-au privit întotdeauna pe René Guénon cu suspiciune și bănuială de erezie, și chiar de mai mult. Așa cum au făcut-o și cu Rudolf Steiner, deși nu pentru exact aceleași motive. Pentru Vasile Lovinescu, René Guénon a fost, probabil, până la ceasul din urmă, o autoritate. A fost sursa lui inițiativă. [...] Îmi pare rău că Vasile Lovinescu a trecut dincolo. Acum, de ne-am mai plimba pe aleea de la Mănăstirea Slatina sau pe lacul de la Mănăstirea Râșca, ambele din preajma Fălticeniilor, eu aș fi cel care ar întreba tot timpul!”

Mulțumiri

Această lucrare a beneficiat de suport financiar prin proiectul “Excelență interdisciplinară în cercetarea științifică doctorală din România – EXCELLENTIA” cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contract nr. POSDRU/187/1.5/S/155425.

Bibliografie

- [1] Birtz, M. (1995) *Notta introduttiva la – Vasile Lovinescu (Geticus) La Collona Traiana*, Edizioni all'insegna del Veltro.
- [2] Borbely, St. (1995) *Un ezoteric: Vasile Lovinescu*, în „Apostrof”, anul VI, nr. 3/4.
- [3] Buga, I. (1998) *Calea regelui*, Editura Sfântul Gheorghe vechi.
- [4] Dragomir, A. (2004) *Crise banalități metafizice*, Editura Humanitas.
- [5] Mihăescu, F. (1977) *Mircea Eliade, René Guénon* Editura Origini.
- [6] Mutti, C. (2003) *Guénon în România*, Editura Vremea.
- [7] Rota, G. (1987) *Un santuario islamo-cristiano nei pressi di Varna*.
- [8] Scrima, A. (1996) *Timpul rugului aprins*, Editura Humanitas.
- [9] Siruni, H. Dj. (1942) *Pe marginea titulaturii domnilor români în cancelaria otomană*.
- [10] Stanca, D. (1997) *Contemplatorul solitar*, Editura Institutul European.
- [11] Tolcea, M. (2012) *Eliade, ezotericul*, Editura Est.